

การสร้างสรรค์การแสดง ชุด รำกัณรีทรงเครื่อง

The Invention of Kinnaree Songkrueng Dance Performance

เปรมใจ เพ็งสุข¹

บทคัดย่อ

การสร้างสรรค์การแสดง ชุดรำกัณรีทรงเครื่อง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทรูปแบบกัณรีในการแสดงนาฏศิลป์ไทยและแบบแผนกระบวนรำทรงเครื่องตัวนาง นำมาสู่การสร้างสรรค์การแสดงรำทรงเครื่องตัวนางชุดใหม่จากบทแต่งตัวของนางกัณรีในบทละครเรื่องอุณรุท ตอนพระอุณรุทเสด็จไปหานางกัณรี พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีวิธีดำเนินการสร้างสรรค์ 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการดำเนินงานด้านข้อมูล รวบรวมเป็นองค์ความรู้มากำหนดสร้างสรรค์ต่อไปในขั้นตอนนาฏยประดิษฐ์เป็นชุดการแสดงเผยแพร่ในลักษณะนาฏยจารีตแบบหลวง ผลการศึกษาพบว่ากัณรีในบทละครเรื่องอุณรุทมีชื่อว่า แก้วกัณรี รัชฎา สุวรรณกัณรา จันทมาลี และเกสรสุมณฑา กัณรีทั้งห้ามีชาติกำเนิดเป็นนางสวรรค์ที่มีรูปร่างหน้าตางดงาม สำหรับการศึกษาแบบแผนกระบวนรำทรงเครื่องพบว่า ประกอบด้วยท่าหลัก ท่าขยาย และท่ารับ ซึ่งผู้สร้างสรรค์ได้นำอัตลักษณ์ของท่ารำกัณรีในนาฏศิลป์ไทยและแบบแผนกระบวนรำทรงเครื่องตัวนางมาสร้างสรรค์กระบวนท่ารำหลัก 21 ท่า ท่าขยาย 7 ท่าและท่ารับ 6 ท่า โดยบทร้องและทำนองเพลงในบทแต่งตัวได้คงไว้ตามบทพระราชนิพนธ์แต่มีการเพิ่มเติมบทร้องและทำนองเพลงในตอนต้น ส่วนเครื่องแต่งกายสร้างสรรค์ขึ้นตามบทพระราชนิพนธ์ โดยผสมผสานรูปแบบเครื่องแต่งกายกัณรีในการแสดงนาฏศิลป์ไทย

คำสำคัญ: นาฏยประดิษฐ์, นาฏยจารีตแบบหลวง, รำกัณรีทรงเครื่อง, บทแต่งตัว

¹ ศึกษานิเทศก์พิเศษ วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม

Abstract

The invention of the Kinnaree Songkrueng Dance (Kinnaree Dressing Dance) performance was aimed to study the role of Kinnaree in traditional Thai dance and the posture of the Songkrueng dance which led to invent the new performance of Songkrueng from the Kinnaree's dressing in Unarut drama script of King Buddha Loetla Nabhalai, Phra Unarut Went to Meet Kinnaree chapter. The invention had 2 processes which were; collecting data process – gathering acknowledgement for design the invention, and creating performance to perform art choreography in royal conservative dance style. The result found that; Kinnaree in the Unarut's drama script were Kaewkinnorn, Ratchada, Suwankinnaree, Chandhamalee, and Kesornsumondha. 5 of them were the beautiful angels. The posture of Songkrueng dance's study found that there were the main postures, the expand postures, and the support postures. The creator brought the identities of Kinnaree dance in Thai choreography and Songkrueng dance pattern to create the 21 main postures, 7 expand postures, and 6 of support postures. The original lyrics and melody in dressing chapter of the drama script were used to perform with addition of the lyrics and melody in the beginning part. The costume was created follow the drama script with combination of Kinnaree Thai classical dance costumes.

Keywords: art choreography, royal conservative dance, Kinnaree Songkrueng dance, dressing script part

บทนำ

การรำทรงเครื่องในการแสดงละครโนเป็นชุดการแสดงที่ประกอบด้วย ความวิจิตรงดงามของศิลปะแขนงต่างๆ อาทิ ด้านวรรณศิลป์ ได้แก่ คำประพันธ์ที่นำมาเป็นบทร้อง ด้านประณีตศิลป์ ได้แก่ เครื่องแต่งกายที่วิจิตรงดงามตามบทบาทและ

ฐานานุศักดิ์ของตัวละคร ด้านดุริยางคศิลป์และคีตศิลป์ ได้แก่ ดนตรีและการขับร้องที่มีความไพเราะ ด้านนาฏศิลป์ ได้แก่ ท่วงทีลีลาการรำว่าที่งดงามตามรูปแบบนาฏยจารีตแบบหลวง ตลอดจนผู้แสดงที่นอกจากต้องมีความงามและมีบุคลิกลักษณะเหมาะสมกับบทบาทนั้นๆ ยังต้องเป็นผู้มีทักษะทางด้านนาฏศิลป์ไทยสูง สามารถรับถ่ายทอดท่ารำเพื่อสื่อออกมาได้อย่างงดงามอ่อนช้อยสอดคล้องตามกระบวนท่า จึงเป็นชุดการแสดงที่ถือเป็นการร่ำอวดฝีมือชุดหนึ่ง อันแสดงถึงความสามารถของผู้แสดงและสะท้อนถึงภูมิปัญญาของโบราณจารย์ที่ได้คิดประดิษฐ์สร้างสรรค์เป็นชุดการแสดงไว้ มีการสืบทอดต่อกันมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมจนถึงปัจจุบัน ดังเช่นชุดการแสดงทรงเครื่องตัวนางที่ถือเป็นต้นแบบและมีการสืบทอดมาอย่างเป็นแบบแผนในระบบการเรียนการสอนของวิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ นอกจากนี้ ยังได้รับการบรรจุอยู่ในการเรียนการสอนนาฏศิลป์ไทยของสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่างๆ คือ ชุดตราทรงเครื่อง และชุดวิยะดาทรงเครื่อง ซึ่งมีกระบวนท่าว่างงดงามตามบทขับร้องเป็นต้นแบบของการคิดประดิษฐ์สร้างสรรค์รำทรงเครื่องตัวนางขึ้นอีกมากมายหลายชุด

ดังที่กล่าวมา ผู้สร้างสรรค์จึงสนใจศึกษาบททรงเครื่องของตัวนางที่มีบทบาทอยู่ในการแสดงละครในเรื่องอุณรุท ละครในเก่าแก่เรื่องหนึ่งของไทย โดยจากการศึกษาบทละครเรื่องอุณรุท พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และบทละครเรื่องอุณรุท พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พบว่าพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องอุณรุททั้งสองฉบับปรากฏบทลงทรงเครื่องอยู่จำนวนหลายบท นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่า มีบทกล่าวถึงการแต่งตัวของตัวละครที่มีโฉมมนุษย์แต่เป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญและมีการกล่าวถึงอยู่ในบทละครถึง 4 ตอนด้วยกัน ตัวละครดังกล่าวคือนางกินรีทั้งห้า ได้แก่ แก้วกินรี รัชฎา สุวรรณกินรี จันทมาลี และเกสรสมุณดา โดยบทแต่งตัวนี้ปรากฏอยู่ในตอนพระอุณรุทเสด็จไปหา นางกินรี บทดังกล่าวเป็นการพรรณนาถึงการนำดอกไม้หลากหลายชนิดมากรองเป็นเครื่องประดับตกแต่งกายของนางกินรีไว้อย่างไพเราะ แต่ไม่พบท่ารำและการประดิษฐ์เป็นชุดการแสดงไว้ อีกทั้งเห็นว่าบทดังกล่าวมีความแตกต่างจากบททรงเครื่องทั่วไป ทั้งลักษณะเครื่องแต่งกายและรูปแบบการรำทรงเครื่องที่ทำเป็นหมู่พร้อมกันจำนวนถึง

5 ตัว ทั้งนี้ ผู้สร้างสรรค์จึงได้ทำการศึกษาหลักและวิธีการร่ำทรงเครื่องของตัวนางละครในจากชุดตราทรงเครื่องและวิยะดาทรงเครื่องอันเป็นแม่แบบของการร่ำทรงเครื่องตัวนางเพื่อนำมาวิเคราะห์หาหลักและวิธีการร่ำทรงเครื่องตัวนาง โดยนำหลักการสร้างสรรค์งานของผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทยประกอบกับความรู้ที่ผู้สร้างสรรค์ได้รับการฝึกหัดนาฏศิลป์ ละครนาง และจากประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดบทบาทเป็นตัวกนิรีในการแสดงนาฏศิลป์ไทยมาเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ เพื่อเป็นชุดการแสดงสร้างสรรค์เผยแพร่ในลักษณะนาฏยจารีตแบบหลวง ชุดรำกนิรีทรงเครื่อง เพื่อประโยชน์ในทางอนุรักษ์และเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์งานด้านนาฏศิลป์ไทยแก่ผู้สนใจศึกษาสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาบทบาทและรูปแบบของกนิรีในการแสดงนาฏศิลป์ไทย
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แบบแผนและกระบวนการร่ำทรงเครื่องของตัวนางที่มีบทบาทอยู่ในการแสดงละครใน
3. เพื่อสร้างสรรค์ชุดการแสดงรำกนิรีทรงเครื่อง จากบทแต่งตัวกนิรีในบทละครเรื่องอุณรุท

วิธีดำเนินงาน

การสร้างสรรค์การแสดง ชุด รำกนิรีทรงเครื่อง มีกระบวนการเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการดำเนินงานด้านข้อมูลให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการสร้างสรรค์การแสดง โดยมีรายละเอียดวิธีดำเนินการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นตอนการดำเนินงานด้านข้อมูลมีวิธีดำเนินการ ดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา หนังสือ แนวคิดทฤษฎี จากแหล่งค้นคว้า

2. ศึกษาข้อมูลในภาคสนามจากภาพจิตรกรรมและรูปประติมากรรมกินีรวมถึงหลักฐานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ อันเป็นประโยชน์สำหรับใช้เป็นข้อมูลในการสร้างสรรค์งานที่ปรากฏตามสถานที่ต่างๆ

3. เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านนาฏศิลป์ไทย และดุริยางคศิลป์ไทย ซึ่งเชี่ยวชาญเฉพาะด้านและมีประสบการณ์มาไม่น้อยกว่า 20 ปี

4. วิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบข้อมูล

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนการดำเนินงานสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ ผู้สร้างสรรค์นำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 ดำเนินการสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ ชุด รำกีนีรทรงเครื่อง ดังนี้

1. นำข้อมูลที่ได้หลังผ่านกระบวนการศึกษามำกำหนดกรอบแนวคิดและสร้างสรรค์ชุดการแสดงรำกีนีรทรงเครื่อง ดังจะกล่าวถึงวิธีดำเนินการสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์โดยละเอียดต่อไป

2. ดำเนินการจัดกลุ่มสนทนาโดยเชิญผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านนาฏศิลป์และดุริยางคศิลป์ไทย เข้าร่วมฟังการนำเสนอข้อมูลจากการศึกษาและผลงานนาฏยประดิษฐ์ ชุดรำกีนีรทรงเครื่อง เพื่อระดมความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ ตามหัวข้อที่ผู้สร้างสรรค์นำเสนอเป็นการตรวจสอบคุณภาพและความถูกต้องเหมาะสมในการสร้างสรรค์การแสดง ตลอดจนข้อเสนอแนะเพื่อนำมาปรับปรุงการแสดงให้เกิดความสมบูรณ์ต่อไป

3. ปรับปรุงชุดการแสดงรำกีนีรทรงเครื่องตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้การแสดงเกิดความสมบูรณ์จากนั้น นำเสนอผลงานสร้างสรรค์ในรูปแบบการแสดงเผยแพร่ต่อสาธารณชน

4. บันทึกภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว

5. รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ สรุปผลการสร้างสรรค์ และจัดทำรูปเล่มการสร้างสรรค์ผลงาน

ผลการศึกษาและสร้างสรรค์

จากการศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลในการสร้างสรรค์ผลงานนาฏยประดิษฐ์ชุดรำกนิรทรงเครื่อง สามารถประมวลข้อมูลจากการศึกษาและนำมาสู่การสร้างสรรคตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. การศึกษาบทบาทและรูปแบบของกนิรในการแสดงนาฏศิลป์ไทย พบว่ากนิรในบทละครเรื่องอุณรุท มีด้วยกันทั้งหมด 5 ตัว ตามบทพระราชินพณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีชื่อว่า แก้วกนิร รัชฎา สุวรรณกนิราจันทมาลี และเกษรสมุณทา ซึ่งทั้งหมดเป็นพี่น้องกันและมีบทบาทสำคัญที่กล่าวถึงไว้ 4 ตอน คือ ตอนพระอุณรุทเสด็จไปหานางกนิร ตอนพระอุณรุทได้นางกนิร ตอนพระอุณรุทพบกับวิรุณเมศ และตอนพระอุณรุทจากนางกนิร

กนิรทั้งห้ามีชาติกำเนิดเป็นนางสวรรค์ รูปลักษณะของนางกนิรทั้งห้ามีรูปลักษณะหน้าตาที่งดงามและละม้ายคล้ายกันมาก มีถิ่นที่อยู่พำนักอยู่ที่ป่าหิมพานต์ ลักษณะนิสัยของนางกนิรนั้นชื่นชอบดอกไม้หอมและชอบนำดอกไม้มากรองเป็นอาภรณ์ประดับร่างกายตลอดจนนำมาตกแต่งปูลาดเป็นที่นอน

ทั้งนี้กนิรที่ปรากฏอยู่ในการแสดงนาฏกรรมการละครทั้ง 3 เรื่อง คือ มโนห์รา จันทกนิร และอุณรุท เป็นตัวละครประเภทตัวนาง รูปแบบของการแต่งกายปัจจุบันมีลักษณะเครื่องแต่งตัวที่ดัดแปลงมาจากเครื่องแต่งตัวแบบยืนเครื่องนางตามรูปแบบเครื่องแต่งตัวละครว่า ส่วนปีกหางมี 2 ลักษณะ คือ ใส่หางที่มีลักษณะเป็นจีนเดียวอย่างที่พบในเครื่องแต่งตัวมโนห์ราและติดปีกที่แขน กับอีกลักษณะหนึ่งคือใส่หางที่มีปีกติดอยู่ที่เอวเดียวกับหาง

2. ผลจากการศึกษาแบบแผนและวิธีการรำทรงเครื่องตัวนางชุดตราหงเครื่องและชุดวิยะดาทรงเครื่องสามารถสรุปได้ดังนี้

กระบวนท่ารำทรงเครื่องประกอบด้วยท่าหลักเป็นท่าแสดงเครื่องแต่งกายและท่าแสดงกิริยาท่าขยายเป็นท่าแสดงรายละเอียดคุณลักษณะของท่าหลัก และท่ารับเป็นท่ารำท้ายทำนองเอื้อน โดยพบว่าหลักสำคัญของท่ารำแสดงเครื่องแต่งกายมีอยู่ 2 ประการคือ

1) ท่ารำแสดงเครื่องแต่งกายแต่ละชิ้นตามคำร้องต้องดำเนินถึงความถูกต้องเหมาะสมตามความเป็นจริงในเรื่องของตำแหน่งที่เครื่องแต่งกายนั้นประดับอยู่

2) ท่ารำแสดงเครื่องแต่งกายที่ประดับสองข้าง มีการแสดงท่ารำทั้งสองข้างเช่นกัน

3. ผลการสร้างสรรคานาฏยประดิษฐ์ ชุด รำกนิรีทรงเครื่องเกิดขึ้นจากการนำข้อมูลผลการศึกษาดังกล่าวมาข้างต้นนำเสนอในลักษณะนาฏยจารีตแบบหลวง โดยมีการสร้างสรรครูปแบบการแสดงและองค์ประกอบการแสดง ดังนี้

3.1 รูปแบบการแสดง

กำหนดให้รูปแบบการแสดงชุดรำกนิรีทรงเครื่อง อยู่ในหนึ่งนาฏยจารีต เป็นการสร้างสรรค์โดยนำแบบแผนนาฏยศิลป์แบบละครรำที่มีอยู่เดิมมาเป็นหลักในการสร้างสรรค์ โดยจัดอยู่ในประเภทการรำทรงเครื่องของตัวนางตามรูปแบบการแสดงละครใน แต่เป็นรูปแบบการรำที่เป็นหมู่พร้อมกัน มีลำดับขั้นตอนการแสดงแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วง ดังนี้

การแสดงช่วงที่ 1 ผู้แสดงทั้ง 5 คนรำออกตามทำนองเพลงกนิรรำ จากนั้นเป็นการรำรำจับระบำ การแสดงช่วงนี้ต้องการสื่อให้เห็นถึงความสนุกสนานรื่นเริงของนางกนิรีทั้งห้า จากนั้นเป็นการรำตามบทร้องในทำนองเพลงกนิรรำ ซึ่งเป็นการเล่าเรื่องราวเข้าสู่บทแต่งตัวของกนิรี

การแสดงช่วงที่ 2 ผู้แสดงรำตีบทตามบทร้องในทำนองเพลงพระทอง โดยการแสดงช่วงนี้เป็นกระบวนรำแต่งตัวสื่อให้เห็นถึงความงามของเครื่องประดับตกแต่งร่างกายของนางกนิรีทั้งห้าที่ทรงขึ้น จากดอกไม้หลากหลายชนิดตามบทพระราชนิพนธ์

การแสดงช่วงที่ 3 ผู้แสดงรำในเพลงหน้าพาทย์เจดิ่งแสดงกิริยาการเดินทางไปยังสระมุจลินท์

บทร้องและทำนองเพลงประกอบการแสดงชุด รำกนิรีทรวงเครื่อง มีดังนี้

- ปี่พาทย์ทำเพลงกนิณร่ำ -

ร้องเพลงกนิณร่ำ

เมื่อนั้น

โฉมนางกนิรีศรีใส

ได้เวลาไปสรองคงคาลัย

ทรมาวัยแต่ทองคำฉับพลัน

ร้องเพลงพระทอง

ลำดวนร้อยเป็นสร้อยสะอึงมาศ

พุทธชาดกรองสลัประดับถัน

พิกลบุณนาคมะลิวัลย์

ซ่อนชั้นเป็นตาบพรายผจง

ดอกรักช่างกรองเป็นทองกร

สลัข้อมะลิมาหาหงส์

ชาติบุษย์พุดจีบประยงค์

กรองเป็นมงกุฎอำไพ

กฤษณวิมลปทุมเมศ

ดอกเกดกรรเจียกดอกไม้ไหว

หอมตระหลอบองค์ด้วยมาลัย

เสร็จแล้วก็ชวนกันไคลคลา

- ปี่พาทย์ทำเพลงเจ็ดฉิ่ง -

(มูลนิธิบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยฯ, 2559, น. 207)

3.2 เครื่องแต่งกาย

สร้างสรรค์ขึ้นจากแนวคิดหลัก 3 ประการ ดังนี้

การกำหนดรูปแบบเครื่องแต่งกาย กำหนดสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายแต่ละส่วนตรงตามที่ได้กล่าวบรรยายไว้ในบทแต่งตัวกนิรี พระราชนิพนธ์เรื่องอุณรุท พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยนำรูปแบบเครื่องแต่งกายกนิรีในการแสดงนาฏศิลป์ไทยดังที่ได้ศึกษาข้อมูลไว้ในเบื้องต้นมาผสมผสานกับรูปแบบเครื่องแต่งกายกนิรีที่พบในภาพจิตรกรรมและประติมากรรม โดยมีการประดิษฐ์ดัดแปลงรูปแบบของเครื่องแต่งกายบางส่วนเพื่อให้มีความเหมาะสมกับการแสดง

การกำหนดสีเครื่องแต่งกาย กำหนดสีเครื่องแต่งกายตามรูปแบบละครว่า โดยเลือกใช้สีจากแม่สีเป็นหลักสำหรับกำหนดสีผ้านุ่งและใช้หลักคู่สีของเครื่องแต่งกายแบบยืนเครื่องนางกำหนดสีของกรองคอและสะอึง ส่วนปักและหางกำหนดใช้สีพหุรงค์ตามหลักจิตรกรรมไทยคือ ประกอบด้วย สีขาว สีแดง สีเขียว สีน้ำเงิน และสีทอง

ตารางที่ 1: ตารางแสดงสีเครื่องแต่งกายชุดรำกัณรีทรงเครื่อง

ตัวละคร	สีผ้านุ่ง	สีรองคอ	สีตะอั้งและรัดสะเอว
แก้วกัณรี	สีเขียว	สีแดง	สีแดง
รัชฎา	สีแดง	สีเขียว	สีเขียว
สุวรรณกัณรี	สีเหลือง	สีม่วง	สีม่วง
จันทมาลี	สีฟ้า	สีบานเย็น	สีบานเย็น
เกสรสมุณทา	สีบานเย็น	สีฟ้า	สีฟ้า

ภาพที่ 1: แสดงสีเครื่องแต่งกายกัณรีในการแสดง ชุด รำกัณรีทรงเครื่อง

ที่มา: เปรมใจ เฟิงสุข, 2562

การเลือกนำวัสดุมาประดิษฐ์เครื่องแต่งกาย ประกอบด้วยวัสดุหลัก คือดอกไม้ประดิษฐ์ทำเลียนแบบดอกไม้ที่มีชื่อปรากฏอยู่ในบทพระราชนิพนธ์ โดยใช้ผ้า และแผ่นปะเก็นเป็นวัสดุทำโครงสำหรับนำดอกไม้มาเย็บประกอบวัสดุที่นำมาใช้สำหรับ ตกแต่งเพิ่มเติม ได้แก่ ดินทอง เลื่อม ลูกปัด-ทองและแก้วสีเพื่อเพิ่มความแวววาว สวยงามเมื่อต้องแสงไฟบนเวที

เครื่องแต่งกายแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนของเครื่องแต่งกายตามที่มีกล่าวไว้ ในบทพระราชนิพนธ์และส่วนของเครื่องแต่งกายประกอบอื่นๆ ที่มีได้กล่าวไว้ใน บทพระราชนิพนธ์แต่เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องแต่งกายในการสร้างสรรค์ที่จะทำให้เกิด ความสมบูรณ์สวยงาม ดังนี้

3.2.1 ส่วนของเครื่องแต่งกายตามที่มีกล่าวไว้ในบทพระราชนิพนธ์ ประกอบด้วยเครื่องแต่งกาย จำนวน 7 ชิ้น ได้แก่

1) สะอึ่ง หรือบางครั้งพบเรียกว่าเสอ้ง เป็นเครื่องประดับที่มีกล่าวไว้ในกฎมณเฑียรบาล ลักษณะของเสอ้งอธิบายไว้ว่า“เสอ้ง สายรัดเอว มีเครื่องตกแต่งห้อย ห้อยรอบๆ” (อ้างถึงในสมภพ จันทระประภา, 2520, น. 29-30) ดังนั้นจึงสร้างสรรค์สะอึ่งขึ้น จากแถบผ้าปักเลื่อมและประดับดอกไม้ไม่มีสายสะอึ่งประดิษฐ์จากดอกกลาดอนนำมาร้อย ลักษณะห้อยห้อยรอบสายรัดเอวตามลักษณะสะอึ่งที่ได้บรรยายไว้ตามบทพระราชนิพนธ์

2) เครื่องประดับถัน สร้างสรรค์ขึ้นจากรูปแบบของเครื่องประดับถัน ของกนิรีในภาพจิตรกรรมและประติมากรรม โครงเครื่องประดับถันทำจากแผ่นปะเก็น ตัดตามรูปร่างนอกของโครงหน้าอกและเพิ่มปลายกนกเล็กน้อย ประดับลายตรงกลาง โดยรอบจากนั้นปิดทองเขียนสีเป็นลวดลายป่าและประดับแวแล้วประดับด้วยดอก พุทธชาดเรียงสลับลาย จากนั้นนำเครื่องประดับถันเย็บประกอบติดกับโครงอกด้านนอก ของเสื้อเกาะอก

3) ตาป มีรูปทรงเช่นเดียวกับทับทรวงตัวนางในเครื่องแต่งกาย ยืนเครื่องแบบไม่มีตุ้มตั้ง ประดิษฐ์ขึ้นจากดอกไม้ 3 ชนิด ได้แก่ ดอกพิกุล ดอกบุนนาค และดอกมะลิวัลย์

4) ทองกร คือส่วนประดับที่ข้อมือ ในที่นี้กรองจากดอกกรัก ดอกมะลิลา และดอกมหาหงส์ มีลักษณะเป็นมาลัยรอบข้อมือประกอบด้วยมาลัยดอกกรัก 1 พวง

มาลัยดอกมะลิลา 2 พวง และมาลัยมหาหงส์ 1 พวง นำมาสวมต่อกันโดยมาลัยดอกรัก อยู่กลางจากนั้นสลัด้วยมาลัยดอกมะลิขานาอยู่สองด้านของมาลัยดอกรักและซ้อน ด้วยมาลัยมหาหงส์อยู่ปลายสุดของข้อมือ

5) มงกุฏ สร้างสรรค์ขึ้นตามลักษณะมงกุฎดังที่สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงประทานคำอธิบายหม่อมเจ้าพิไลยเลขา ดิศกุล (2528, น.58) เรื่องศิริราถณ์ว่า “มงกุฏ มีอย่างเดียว มีมาลา มีเกี้ยว มีปิ่น” ประกอบด้วยส่วนที่เป็นมาลา เกี้ยวและปิ่น ประดิษฐ์จากดอกไม้ตามบทพระราชนิพนธ์บรรยายเครื่องแต่งตัว นางกนิรีซึ่งประกอบด้วยดอกไม้ 4 ชนิด คือ ดอกชาตบุษย์ (ดอกบัวฉัตรสีขาว) ดอก พุดจีบ ดอกประยงค์ และดอกเกดที่เป็นส่วนของดอกไม้ไหว

6) กรรเจียก หมายถึง เครื่องประดับหูมีรูปเป็นกระหนก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น.14) มีความหมายตรงกับคำว่า กรรเจียกจร บางครั้งพบ เรียกว่าจรหู เป็นส่วนประดับที่เข้าใจว่าเป็นเครื่องประกอบส่วนหนึ่งของมงกุฏ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้ประทานคำอธิบายไว้ว่า “ยังมีอีกสิ่งหนึ่งคือจรหู เข้าใจกันว่าเกี่ยวกับมงกุฏและชฎาแต่เปล่าเลยที่แท้คือดอกไม้ทัดกับอุบะห้อยหูเท่านั้น กนกตัวบนคือดอกไม้ทัดได้ลงมาคือพวงอุบะ...” (หม่อมเจ้าพิไลยเลขา ดิศกุล, 2528, น. 57) นอกจากนี้ได้ประทานคำอธิบายไว้ในบันทึกความรู้เรื่องต่างๆ (สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, 2506, น. 171) ความว่า “คำว่าจอน...ได้เคยพิจารณา รูปภาพเก่าๆ เห็นว่า กนกตัวบนจะเป็นดอกไม้ทัด ที่หลังหูจะเป็นสายอุบะกนก ล่างจะเป็นดอกไม้ปลายอุบะ เพราะรูปโบราณเขาเขียนนอนๆ ไม่ตั้งอย่างจอนเราทุกวันนี้...” ในที่นี้ กรรเจียกจึงได้กำหนดรูปแบบเป็นอุบะและดอกไม้ทัดที่หูทั้งสองข้าง ซึ่งลักษณะ การห้อยประดับเช่นนี้เป็นไปในลักษณะเดียวกับภาพจิตรกรรมเทวดาที่วิหารหลวง องค์พระปฐมเจดีย์ ดอกไม้ทัดหูกำหนดใช้ดอกเกด ลักษณะเป็นช่อทัดกับหูทั้งสองข้าง โดยมีวัดอุประสงค์ให้เป็นกนกตัวบนของจรหู ส่วนต่อลงมาจากช่อดอกเกด เป็นอุบะ จำนวนข้างละ 3 เส้น โดยเป็นดอกเกดร้อยสลักับลูกแก้วสี อุบะใช้ดอกบัวสีชมพู

7) กุณฑล ในที่นี้คือดอกบัวในส่วนที่เป็นปลายอุบะ

3.2.2 ส่วนของเครื่องแต่งกายประกอบอื่นๆ

ส่วนของเครื่องแต่งกายประกอบอื่นๆ ได้แก่ กรองคอ ผ้าถุง รัดสะเอว สังวาล พาหุรัด กำไลข้อเท้า ปีกหางและเล็บกินรีที่สร้างสรรคขึ้นโดยนำรูปแบบของเครื่องแต่งกายกินรีในการแสดงนาฏศิลป์ไทยผสมผสานรูปแบบกินรีในภาพจิตรกรรมและประติมากรรมโดยให้สอดคล้องกับส่วนของเครื่องแต่งกายที่มีกล่าวไว้ในบทพระราชินพนธ์

ภาพที่ 2: ส่วนของเครื่องแต่งกายกินรีในการแสดง ชุด รำกินรีทรงเครื่อง

ที่มา: เปรมใจ เฟื่องสุข, 2562

3.3 ทำรำ

ผลการศึกษาแบบแผนและวิธีการรำทรงเครื่องของตัวนางเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ท่ารำ ชุด รำกินรีทรงเครื่องในเพลงพระทองซึ่งเป็นบทแต่งตัวกินรี ดังนี้

3.3.1 ท่าหลัก แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ท่ารำที่กำหนดแทนสัญลักษณ์ของดอกไม้แต่ละชนิด และท่ารำแสดงเครื่องแต่งกาย ดังนี้

1) ท่ารำที่กำหนดแทนสัญลักษณ์ของดอกไม้แต่ละชนิด มีแนวคิดในการสร้างสรรค์โดยใช้นาฏยศัพท์ส่วนมือลักษณะต่างๆ แทนรูปลักษณะของดอกไม้ตามลักษณะทางพฤกษศาสตร์ มีจำนวนท่ารำ 13 ท่า ตามจำนวนดอกไม้ในบทพระราชนิพนธ์ ดังตัวอย่างท่ารำต่อไปนี้

ภาพที่ 3: ดอกลาลาวน

ที่มา: วัชรพงศ์ หงษ์สุวรรณ, 2551, น.131

ภาพที่ 4: ท่ารำแทนสัญลักษณ์ดอกลาลาวน

ที่มา: เปรมใจ เฟื่องสุข, 2562

ภาพที่ 5: ดอกมหาหงส์

ที่มา: รุ่งธรรม ศรีวรรณศิลป์, 2550, น.100

ภาพที่ 6: ท่ารำแทนสัญลักษณ์ดอกมหาหงส์

ที่มา: เปรมใจ เฟื่องสุข, 2562

ภาพที่ 7: ดอกชาตบุษย์

ที่มา: สุจิตรา กลิ่นเกสร, 2552, น.2

ภาพที่ 8: ทำรำแทนสัญลักษณ์ดอกชาตบุษย์

ที่มา: เปรมใจ เฟื่องสุข, 2562

2) ทำรำแสดงเครื่องแต่งกาย มีทำรำจำนวน 8 ท่า ได้แก่ ท่าสะอึ่ง ท่าประดับถิ่น ท่าดาบ ท่าทองกร ท่ามงกุฎ ท่ากุนทล ท่ากรรเจียก ท่าดอกไม้ไหว ดังตัวอย่างทำรำต่อไปนี้

ภาพที่ 9: ท่าดาบในการรำกัณริทรงเครื่อง

ที่มา: เปรมใจ เฟื่องสุข, 2562

ภาพที่ 10: ท่าทองกรในการรำกัณริทรงเครื่อง

ที่มา: เปรมใจ เฟื่องสุข, 2562

3.3.2 ท่าขยาย เป็นท่ารำที่แสดงรายละเอียดคุณลักษณะของท่าหลัก เพื่ออธิบายขยายความส่วนต่างๆ ของเครื่องแต่งกายให้เกิดภาพพจน์ในความงดงามชัดเจนยิ่งขึ้นการสร้างสรรคท่ารำ ผู้สร้างสรรคคำนึงถึงความสอดคล้องสัมพันธ์กับท่าหลักที่นำมาขยาย มีท่ารำจำนวน 7 ท่า ได้แก่ ท่าร้อยเป็นสร้อย ท่ากรองสลับ ท่าซ้อนชั้น ท่าพรายผจง ท่าช่างกรอง ท่าสลับซ้อน ท่าอำไพ ดังตัวอย่าง ท่ารำต่อไปนี้

ภาพที่ 11: ท่าสลับซ้อน
ที่มา: เปรมใจ เฟิงสุข, 2562

ภาพที่ 12: ท่าอำไพ
ที่มา: เปรมใจ เฟิงสุข, 2562

3.3.3 ท่ารับ แบ่งออกเป็น 2 ช่วงคือท่ารับในทำนองสร้อยและท่ารับท้ายคำร้อง ท่ารับในทำนองสร้อยเป็นท่ารำที่เชื่อมมาจากท่าหลักในทำนองแรกของแต่ละบาทมีจำนวน 6 ท่า ส่วนท่ารับท้ายคำร้อง มีวิธีปฏิบัติเช่นเดียวกันทุกครั้งเมื่อจบคำร้อง แต่ละคำกลอน ผู้สร้างสรรคใช้ท่ากินนรรำ 2 ด้านและจบด้วยท่าโบก

อภิปรายผลการสร้างสรรค์

การสร้างสรรคการแสดง ชุดรำกนิรทรวงเครื่อง สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. เครื่องแต่งกายกนิรในการแสดง ชุดรำกนิรทรวงเครื่อง มีภาพลักษณ์แตกต่างจากเครื่องแต่งกายกนิรในการแสดงนาฏศิลป์ไทยโดยทั่วไป ทั้งนี้เครื่องแต่งกายกนิรในการแสดง ชุดรำกนิรทรวงเครื่องนี้ สร้างสรรค์และประดิษฐ์ขึ้นตามที่บรรยายไว้ในบทพระราชนิพนธ์ละครในเรื่องอุณรุท ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับที่กล่าวไว้ในไตรภูมิโลกวินิจยภคและในชาดกว่ากนิรชอบประดับตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้หอม การตกแต่งร่างกายของตัวละครด้วยดอกไม้นี้ สุรตน์ จงดา ผู้ชำนาญเรื่องเครื่องแต่งกายละครว่ากล่าวว่า “ในบทรพรรณกรมมีบรรยายถึงการนำดอกไม้มาประดับตกแต่งกายของตัวละครอยู่หลายเรื่องด้วยกัน แต่ในการแสดงละครไทยดั้งเดิมมาจะปรากฏในลักษณะการบรรยายมากกว่าที่จะพบการสร้างเครื่องแต่งตัวตามบทจริง การสร้างทำเครื่องแต่งกายตามสมจริงตามวรรณกรรมนี้เข้าใจว่าเพิ่งเริ่มมีขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ช่วงต่อรัชกาลที่ 6 มานี้ เช่น เครื่องแต่งกายของนางจันทน์ในเรื่องพระร่วง ตฤณตลาในเรื่องตฤณตลา พระพิราพในเรื่องรามเกียรติ์ พระลอในเรื่องพระลอ เป็นต้น” (สุรตน์ จงดา, สัมภาษณ์ 2 พฤษภาคม 2562) ดังนี้ การสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายกนิร ในชุดรำกนิรทรวงเครื่องจึงเป็นการสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายแบบสมจริงตามบทรพรรณกรมแต่ยังมีส่วนดงไว้ซึ่งรูปแบบเครื่องแต่งกายกนิรในนาฏศิลป์ไทยที่มีมาแต่เดิม โดยผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องแต่งกายละครว่าอีกท่านหนึ่งคือ คุณครูประเมษฐ์ บุญยะชัย กล่าวว่า “รูปแบบการแต่งกายนี้ อาจเรียกได้ว่า “การแต่งเครื่องอย่างเบา” คือยังมีส่วนของเครื่องแต่งกายแบบยื่นเครื่องอยู่บ้าง” (ประเมษฐ์ บุญยะชัย, สัมภาษณ์ 11 พฤษภาคม 2562)

2. รูปแบบการแสดง ชุดรำกนิรทรวงเครื่อง จัดอยู่ในรูปแบบของการรำหมู่ มีผู้แสดงจำนวน 5 คน โดยมุ่งเน้นความงามของกระบวนท่ารำและลีลาการรำยาวตามรูปแบบละครในที่มีความประณีตนุ่มนวล ในขณะที่เดียวกันในกระบวนท่ารำได้สอดแทรกท่ารำอันเป็นอัตลักษณ์ของตัวละครที่มีบทบาทเป็นกนิรอยู่ด้วย แต่ทั้งนี้ได้ผสมผสานหลักสำคัญของการแสดงประเภทบ่เข้าไว้ด้วยกัน ได้แก่ความพร้อมเพรียงในการรำและการเคลื่อนที่แปรแถวแบบระบำ

3. ท่ารำในการรำกิริทรวงเครื่อง มีโครงสร้างท่ารามาจากท่ารำทรวงเครื่องตัวนางตามที่ได้ศึกษา คือ ประกอบด้วยท่าหลัก ท่าขยาย และท่ารับ แต่ทั้งนี้ท่ารำในการแสดง ชุดกิริทรวงเครื่อง มีบทบรรยายถึงดอกไม้ชนิดต่างๆ จำนวน 13 ชนิดที่นำมากรองเป็นเครื่องประดับตกแต่งร่างกายของกิริ ดังนั้นท่ารำอันเป็นท่าหลักที่นอกจากจะมีท่าแสดงเครื่องแต่งกายแต่ละชิ้นที่ประดับอยู่ที่ร่างกายแล้ว จึงได้เพิ่มเติมท่าหลักที่เป็นท่าสัญลักษณ์แทนดอกไม้ชิ้นอีกด้วย ส่วนท่าขยายยังคงมีลักษณะเช่นเดียวกับท่าขยายในการรำทรวงเครื่องทั่วไป คือมีลักษณะท่ารำที่แสดงรายละเอียดคุณลักษณะของท่าหลักเพื่ออธิบายขยายความส่วนต่างๆ ของเครื่องแต่งกายให้เกิดภาพพจน์ในความงดงามชัดเจนยิ่งขึ้น สำหรับท่ารับในการรำกิริทรวงเครื่องนั้นมีความแตกต่างจากท่ารับในการรำทรวงเครื่องตัวนางโดยทั่วไป ทั้งนี้ เป็นเพราะเพลงสำหรับขับร้องในการรำทรวงเครื่องตัวนางโดยทั่วไปเป็นเพลงชมตลาดซึ่งมีเพียงท่ารับท้ายคำร้อง ส่วนเพลงที่ใช้สำหรับขับร้องในการรำกิริทรวงเครื่องนี้คือเพลงพระทองซึ่งมีการรับอยู่ 2 ช่วง คือ ทำนองเอื้อนระหว่างบท ซึ่งเป็นการร้องเอื้อนเมื่อจบคำร้องของวรรคแรกในคำกลอนแต่ละบาท คุณครูทัศนีย์ ขุนทอง ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย-คีตศิลป์) เรียกการรับช่วงนี้ว่า “รับในทำนองสร้อย” (ทัศนีย์ ขุนทอง, สัมภาษณ์ 18 พฤษภาคม 2562) ส่วน ท่ารับอีกช่วงคือ ท่ารับท้ายคำร้อง การสร้างสรรคท่ารำกิริทรวงเครื่องจึงนำหลักสำคัญของการรำทรวงเครื่องตัวนางมาเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ โดยให้สอดคล้องกับบทร้องและทำนองเพลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้คำนึงถึงจารีตของการรำทรวงเครื่อง ดังคำแนะนำของ คุณครูสุวรรณี ชลานุเคราะห์ ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์-ละครเวที) ที่กล่าวว่า “การรำแต่งตัวมีจารีต เช่น ท่าหับทรวงต้องปฏิบัติด้วยมือขวา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้เท้าจับที่ข้อ เพราะถ้าเป็นมือซ้ายจะหมายถึงตัวเรา” (สุวรรณี ชลานุเคราะห์, สัมภาษณ์ 18 พฤษภาคม 2562)

ข้อเสนอแนะ

1. ควรนำละครในเรื่องอุณรุทมาจัดแสดงบ้าง หากไม่สามารถจัดแสดงเป็น
เรื่องได้ อาจจัดแสดงเป็นบางตอนสลับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป หรือนำการแสดงเป็น
ชุดเดี่ยวที่ประกอบอยู่ในบทละครมาจัดแสดงเพื่อเป็นการอนุรักษ์สืบทอดละครในเรื่อง
อุณรุทมิให้สูญหายไปตามกาลเวลา

2. การศึกษาและสร้างสรรค์การแสดงชุดนี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทาง
ในการสร้างสรรค์การรำทรงเครื่องชุดใหม่ต่อไป

บรรณานุกรม

- ทัศนีย์ ขุนทอง. ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย-คีตศิลป์) วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม. สัมภาษณ์. 18 พฤษภาคม 2562.
- นิเวศรานุวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยา. (2506). *บันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ*. พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดตีพร.
- ประเมษฐ์ บุญยะชัย. ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องแต่งกายละครเวที วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม. สัมภาษณ์. 11 พฤษภาคม 2562.
- พิไลยเลขา ดิศกุล, หม่อมเจ้า. (2528). *หม่อมเจ้าพิไลยเลขา ดิศกุล*. กรุงเทพฯ: บัณฑิตการพิมพ์.
- มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2559). *บทละครเรื่องอุณรุท พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย*. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์. (จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในโอกาสฉลองพระชนมายุ 5 รอบ 2 เมษายน 2558)
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน. เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554)
- รุ่งธรรม ตวีวรรณศิลป์. (2550). *ดอกไม้ในวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: บอสส์การพิมพ์ จำกัด.
- วัชรพงศ์ หงษ์สุวรรณ. (2551). *ไม้ดอกหอมในวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: บอสส์การพิมพ์ จำกัด.
- สมภพ จันทรประภา. (2520). *อยุธยาอาภรณ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร. (เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตรี หลวงจบกะบวนยุทธ)

สุจิตรา กลิ่นเกษร. (2552). *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ฉบับเสริมการเรียนรู้*.
กรุงเทพฯ: โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ใน
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

สุวัฒน์ จงดา. อาจารย์ประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวง
วัฒนธรรม. สัมภาษณ์. 2 พฤษภาคม 2562.

สุวรรณี่ ชลานุเคราะห์. ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์-ละครเวที)
สำนักการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. สัมภาษณ์. 18 พฤษภาคม
2562.